

סימן כו

אשה שאיחרה לתפילה

בזמנה, כיון שאת ברכות ק"ש מותר לקרות רק עד ארבע שעות. אלא שאין אשה חייבת בברכות ק"ש ואם לא תוכל לאמרן בגלל שעבר זמן אזי לא תאמרן. (חוץ מאמת ויציב שהיא הזכרת יציאת מצרים ואשה חייבת בכך. ולכן עליה גם לסמוך גאולה לתפילה [מ"ב סי' ע' ס"ק ב]). השאלה היא אם תאמר את ברכות ק"ש, אם היא רוצה לאומרן, בזמן קריאת התורה, או שתדחה אותן לאחר תפילת מוסף, ואם לא ישאר זמן שלא תאמרן. ואותה השאלה נשאלת גם לענין תפילת שחרית, האם תתפלל בזמן קריאת התורה ותדחה את תפילת שחרית לזמן מוסף או לאחריה (ואם לא ישאר לה זמן להתפלל שחרית בזמנה לאחר מוסף בודאי שעליה להקדים שחרית למוסף, כי מוסף זמנו כל היום ולכתחילה עד שבע שעות, אך השאלה היא אם תתפלל בזמן קריאת התורה?)

ב. חיוב אשה בקריאת התורה

המג"א (סי' רפ"ב ס"ק ו') כתב שאשה חייבת לשמוע קריאת התורה ודייק זאת מהאמור בשו"ע שם "הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה... אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור", משמע שמעיקר הדין אשה עולה למניין שבעה, וע"כ משמע שאשה חייבת בקריאת התורה.

ואע"פ שאשה פטורה מתלמוד תורה מ"מ מצוה עליה לשמוע את קריאת התורה כמו שמצינו במצות הקהל שנשים היו חייבות בה משום שמצוות לשמוע. וסיים את דבריו: "וכאן נהגו הנשים לצאת חוצה", כלומר למעשה לא נהגו הנשים לשמוע קריאת התורה.

ובערוה"ש שם העיר על הוכחת המג"א מהקהל שאין להקיש ממנה לקריאת התורה משום שהיא מצוה חריגה, הנוהגת אחת לשבע

ראשי פרקים

שאלה

- א. חיוב אשה בתפילה
- ב. חיוב אשה בקריאת התורה
- ג. חיוב אשה בתפילת מוסף
- ד. חיוב אשה בתפילת מוסף בציבור

שאלה

אשה הגיעה לבית הכנסת בזמן קריאת התורה מה עליה לעשות? להתפלל שחרית בזמן קריאת התורה, או להקשיב לקריאת התורה ולהתפלל שחרית אח"כ? ואם עליה לנהוג כאפשרות האחרונה, מה עליה להקדים שחרית או מוסף? ומה עליה לעשות עם קריאת שמע וברכותיה?

א. חיוב אשה בתפילה

אשה חייבת להתפלל בכל יום תפילת שחרית, אף על פי שהיא מצוה שהזמן גרמא, משום שתפילה היא רחמי, וגם אשה צריכה לבקש רחמים, ולכן מחובתה להתפלל (ברכות כ' ב' ושו"ע אר"ח סי' ק"ו ס"א).

אמנם בתפילת השבת אין שום בקשת רחמים, אך מכיון שתפילה זו תוקנה כנגד תפילת שמונה עשרה של יום חול, ובה יש רחמים, דינה כתפילת שמונה עשרה ואשה חייבת בה (ע"פ רבנו יונה ברכות כ"א א').

לעומת זאת מקריאת שמע היא פטורה, משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא (שם), אך מ"מ כתבו הפוסקים שהאשה תקבל על עצמה בכל יום עול מלכות שמים ע"י קריאת שמע גם שלא בזמנה (שו"ע סי' ע' ס"א), נמצא איפוא שאת ק"ש היא יכולה לדחות לאחר התפילה. אמנם אם רוצה לקרות ק"ש בברכותיה חייבת לקרותה

אליה, ולפי"ז מן הראוי שלא תתפלל באותה שעה, אלא תדחה את תפילתה לאחר הקריאה וצ"ע.

והוכחת המג"א מזה שאשה עולה למניין שבעה, שאשה חייבת בקריאת התורה, נסתרת מקטן, שאף הוא עולה למניין שבעה ובכל זאת קטן לאו בר חיובא. ואף על פי שבהקהל הביאו גם את הטף אך לא מצד חיובו האישי של הטף אלא לתת שכר למביאייהם, שחובת ההורים להביאם. ומאחר וקטן פטור מצד עצמו ובכ"ז הוא עולה למניין שבעה כי מצוה ללמדו תורה; ה"ה אשה, אף על פי שהיא פטורה, בכ"ז היא עולה למניין שבעה. (ועי' ערוה"ש שם שרמז לכך שיש לדמות אשה לקטן).

עכ"פ גם המג"א עצמו מעיד שלא נהגו כדעתו, שאשה חייבת בקריאת התורה, אלא הנשים היו יוצאות בזמן קריאת התורה. וגם יש חולקים על המג"א (ערוה"ש הנ"ל, ומור וקציעה שם). מיהו כל עוד היא נמצאת בבית הכנסת היא צריכה לכבד את המעמד. והשאלה היא, האם כשהיא מתפללת היא מבזה את התורה? נלענ"ד שלא, שהרי היא עסוקה במצוה אחרת והעוסק במצוה פטור מן המצוה, בפרט מצות ת"ת הנדחית מפני כל מצוה עוברת.

ג. חיוב אשה בתפילת מוסף

והשאלה היא, האם הכרח להתפלל תפילת שחרית עכשיו, בזמן קריאת התורה, או שאפשר לדחותה לזמן תפילת מוסף (אם השעה עדיין לא עוברת) ובמקום תפילת מוסף היא תתפלל שחרית. כלומר, השאלה היא, האם האשה חייבת במוסף או לא? שאם נאמר שהיא חייבת במוסף, היא אינה יכולה לדחות את תפילת שחרית לזמן תפילת מוסף, אלא צריכה להתפלל גם שחרית וגם מוסף, ואז אין לה ברירה אלא להתפלל שחרית בזמן קריאת התורה. אך אם נאמר שאשה פטורה ממוסף, היא יכולה להתפלל שחרית במקום תפילת מוסף, ולשמוע קריאת התורה.

ויש להוסיף לדבריו את מה שכתב הרמב"ם בהל' חגיגה (פ"ג ה"ו) שלא קבעה הכתוב אלא לחזק את דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שומעה, ועיי"ש שמעמד הקהל דומה למעמד הר סיני ובמעמד הר סיני היו גם נשים. וא"כ אין ללמוד מכאן לקריאת התורה.

ואולי היה אפשר להביא ראיה מנחמיה ח' פס' ב' שם נאמר:

"ויביא עזרא הכהן את התורה לפני הקהל מאיש ועד אשה... ויקרא בו לפני הרחוב...נגד האנשים והנשים והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה". ומפסוקים אלו למדו חז"ל הלכות קריאת התורה בסוטה (ל"ט א'): "אמר רבה בר רב הונא: כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנאמר: 'ובפתחו עמדו כל העם'" (נחמיה שם). וא"כ יש ללמוד משם שנשים חייבות בקריאת התורה. ומאותו לימוד שלמד רבה בר ר"ה במסכת סוטה שכיון שנפתח ספר תורה אסור לספר, יש ללמוד שקריאת התורה היא לא רק לימוד תורה אלא גם כבוד התורה, שהרי עדיין לא התחילו לקרוא בתורה, אלא רק פתחוהו, ובכל זאת מאותו רגע אסור לספר, וע"כ משום כבוד התורה, וא"כ גם נשים, אע"פ שהן פטורות מלימוד תורה, חייבות בכבוד התורה ומשום כך עליהן להקשיב לקריאת התורה.

אך גם משם אין ללמוד שנשים חייבות בכל קריאות התורה מדי שבת בשבתו, כי זו היתה ג"כ קריאה מיוחדת (בדומה להקהל, כאמור שם שעזרא עמד על מגדל עץ אלא שהיא הוקדמה לראש השנה בגלל דחיפות הנושא והיותו של ראש השנה יום דין ותחילתם של עש"ת כדי לעורר את העם לתשובה). ומכיון שהנשים השתתפו במעמד החשוב, לכן גם הן הקשיבו לקריאת התורה. אך בשבת רגילה אין חובה לאשה לבוא לבית הכנסת כדי לשמוע קריאת התורה. מיהו יש ללמוד מכאן לפחות דבר אחד, שכאשר אשה נמצאת בבית הכנסת בזמן קריאת התורה עליה לכבדה ולהקשיב

לקרבן מוסף וממילא יש מקום לחייבן בתפילת מוסף, וכתב שכן מוכח מסתימת הפוסקים שלא חילקו בין מוסף לשאר התפילות. ובשו"ת עמודי אור (סי' ז') הוכיח שנשים שייכות לקרבן מוסף מזה שמוסף ר"ח ורגלים מכפר על טומאת המקדש וקדשיו, והרי גם נשים צריכות להתכפר בקרבן זה. ובשבועות (ח' א') נאמר במפורש שיולדת מתכפרת בשעיר הפנימי. ואף הוא סובר שנשים חייבות בתפילת מוסף.

ולענ"ד יש להביא ראיה מהמנהג המובא בשו"ע אר"ח סי' תי"ז שנשים נוהגות להימנע ממלאכה בר"ח. ומקור המנהג מבואר בטו"א מגילה (כ"ב א' ד"ה ושאיין בה ביטול מלאכה) שטעם ביטול מלאכה בר"ח בזמן המקדש היה משום שהקריבו מוסף בר"ח, וביום שקרבנו של אדם קרב אסור במלאכה כמבואר בירושלמי הובא בתוס' פסחים (נ' א' ריש פ' מקום שנהגו). ובאמת בזמן המקדש האיסור היה מן התורה גם לאנשים, ולאחר החורבן בטלה סיבת האיסור.

והנשים נוהגות היום זכר למקדש להימנע ממלאכה בר"ח. ולא יתכן לומר שבזמן המקדש רק האנשים בטלו ממלאכה ואחרי החורבן רק הנשים מתבטלות ממלאכה. לא יעלה על הדעת לומר שמי שהיה פטור בזמן החיוב יתחייב בזמן הפטור. מה גם שהגמ' במסכת ר"ה (ט"ז ב') ובמסכת סוכה (כ"ז ב') לומדת שחייב אדם להקביל את פני רבו ברגל מהשונמית שבעלה אמר לה: "מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת". משמע שבר"ח היא היתה נוהגת להקביל את פני אלישע. ומזה למדו לרגל. כי בזמן המקדש ר"ח היה יום שבתון כמו בחוה"מ, והמדובר באשה השונמית. הרי לנו שגם נשים לא עשו מלאכה בר"ח, אלא התיחסו אליו כאל רגל, וע"כ משמע שיש להם חלק בקרבן מוסף ואסור לאדם לעשות מלאכה ביום שקרבנו קרב.

ומה שכתב הצ"ח שנשים פטורות ממוסף משום שאינו רחמי, מצינו סברה כזו ברבנו יונה (על דף כ"א א') שאסור להתפלל תפילת מוסף

הגרעק"א בהגהותיו לשו"ע אר"ח סי' ק"ו הביא בשם שו"ת בשמים ראש שנשים פטורות מתפילת מוספין משום שהיא זכר לקרבן המוסף שהיה בא משקלי הציבור ואשה אינה שוקלת ואין לה חלק בקרבן המוסף, לכן היא פטורה מתפילה זו. ובשם הצ"ח כתב לפטורה, משום שתפילה היא מצות עשה שהזמן גרמא ואשה פטורה, אלא שמשום שתפילה היא רחמי חייבו אשה בתפילה, אולם זו רק תפילת יום חול שיש בה רחמי. (וכן תפילת שחרית בשבת, אע"פ שאין בה רחמי, מכיון שתוקנה כנגד תפילת יום חול, דינה כאילו היתה רחמי ואשה חייבת וכמו שכתב רבנו יונה בדף כ"א א'), אך תפילת מוסף שאין בה רחמי אשה פטורה.

ואף על פי כן אשה רשאית להתפלל וגם הסוברים שאשה אינה רשאית לברך על מצות עשה שהזמן גרמא זהו משום שאינה יכולה לאמר "וציונו" כי לא נצטוותה, אך בתפילת מוסף שאין בה לשון "וציונו" גם אשה רשאית להתפלל, אך לא חייבת.

וידוע שהספר "בשמים ראש" מזויף ולא הרא"ש חיברו, וגם טענתו אינה טענה וכפי שהעיר בשו"ת בית יצחק (אר"ח סי' י"ז) שלדבריו כל מי שאינו שוקל לא יתפלל מוסף, כגון מי שאינו בן עשרים לדעת הרע"ב, או כהנים לר' יהודה (שקלים פ"א מ"ד). ולא היא, קרבן ציבור כשמו כן הוא, הוא מתייחס לכל הציבור בין מי ששוקל ובין מי שאינו שוקל.

ולענ"ד ראיה לדבר (ב"מ נ"ח א') "תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות". כלומר הקרבן הוקרב על שם כלל ישראל ולא על שם של התורמים בפועל. שהרי גם מי ששקלו אבד ואין לו חלק ממשי בתרומה שייך לקרבן ותורמין גם על שמו. וזוהי כונת הגמ' שמכיון שתורמין ע"ש כלל ישראל ממילא גם הם בכלל, אלא שאין התרומה ע"ש כלל ישראל פוטרת את החייב לשקול מחיוב הגברא המוטל עליו לשקול. עיין שו"ת באר יצחק (אר"ח סי' כ') שגם הוא הוכיח כהבית יצחק מר' יהודה שנשים שייכות

בעזרת נשים ומראה פניו משם מצטרף, אך אשה הרי אינה יכולה להראות את פניה ואם כן לכאורה אינה מצטרפת לציבור.

מיהו נראה שגם אשה חייבת להתפלל בציבור, שנאמר "הן אל כביר ולא ימאס", ועזרת נשים היא חלק מבית הכנסת ומכיון שהמחיצה נועדה להפריד רק משום צניעות אך לא כדי להוציא את הנשים מכלל הציבור ואף הן בכלל הציבור, והיא אינה גרועה מיחיד המכיון להתפלל בזמן שהציבור מתפללים, שהוא נחשב לחלק מהציבור.

ועדיין י"ל שהאשה יכולה להתפלל מוסף עם הציבור ושחרית אחרי מוסף. וכמו שכתב ר' יצחק אלחנן בבאר יצחק (א"ח סי' כ) שמוותר לאדם שאיחר לביהכ"נ להתפלל קודם מוסף עם הציבור, ושחרית אח"כ עיי"ש. אולם כל זה היה נכון רק אם נניח שאשה חייבת בקריאת התורה, ואז היינו צריכים להורות לה שתשמע קודם קריאת התורה, תתפלל מוסף עם הציבור ותשלים שחרית אחרי מוסף, אך מאחר שנהגו שאשה אינה חייבת לבוא לקריאת התורה, אלא רק צריכה לנהוג בכבוד בזמן הקריאה, ותפילה אינה פגיעה בכבוד הקריאה, לכן נראה שעדיף שתתפלל לפי הסדר קודם שחרית ואח"כ מוסף, אף על פי שתצטרך להתפלל שחרית בזמן קריאת התורה.

אך את קריאת שמע יכולה לקרוא אחרי התפילה, כי היא אינה חייבת במצות ק"ש אלא רק בקבלת עול מלכות שמיים, ולמצוה זו אין זמן מוגדר. ואע"פ שבברכת אמת ויציב חייבת אך גם לברכה זו אין זמן מוגדר, שהרי מזכירים יצי"מ גם בלילות, ורק כשהיא מתפללת את ק"ש וברכותיה בזמן, מן הראוי שתסמוך גאולה לתפילה. ולכאורה, אם היא נוהגת לקרוא את ק"ש וברכותיה מן הראוי שתסמוך גאולה לתפילה ותתפלל את תפילת שחרית, ותאמר את ק"ש וברכותיה ותתפלל שחרית בזמן קריאת התורה, מה גם שאין אפשרות לדחות את קריאת שמע לאחר ד' שעות.

בנדבה משום שאינה רחמי. אך באשר לחיובן של נשים בתפילה לא מצינו שחכמים חילקו בין תפילה לתפילה, אלא חייבו נשים באופן כללי בתפילות כי תפילות הן רחמי בד"כ. ובאמת תפילת מוסף אע"פ שאין עיקרה רחמי, יש בה בקשת רחמים על המקדש ועל העבודה. כגון במוסף של רגלים: "מלך רחמן רחם עלינו... שובה אלינו בהמון רחמך... בנה ביתך כבתחילה..." וגם נשים זקוקות לכך שיבנה בהמ"ק ותוכלנה להביא קרבן יולדת, ולקיים מצות שמחה ברגלים ושתשוב השכינה לציון. מה גם שהראשונים חולקים על הסברו של רבנו יונה ואומרים טעמים אחרים לכך שאין להתפלל מוסף בנדבה, כגון משום שאין קרבן ציבור בנדבה (הר"ף והרמב"ם שם). ומכיון שהפוסקים סתמו, משמע שאשה חייבת בתפילת מוסף. וכן דעת המגן גבורים והשוואל ומשיב בנוסף לבית יצחק ולעמודי אור שהבאנו לעיל.

ד. חיוב אשה בתפילת מוסף בציבור

ואם כי אשה חייבת בתפילת המוסף, אך השאלה היא אם היא חייבת להתפלל בציבור דוקא. כי אם נניח שאשה פטורה מתפילה בציבור היא גם פטורה מחזרת הש"ן, וא"כ היא יכולה להתפלל שחרית בזמן תפילת הלחש של מוסף ומוסף בזמן חזרת הש"ן. ואע"פ שאין אדם יכול להתפלל עם הציבור תפילה אחרת, לדוגמא אין אדם המתפלל שחרית, בזמן שהציבור מתפלל מוסף, יוצא י"ח תפילה בציבור וכמו שכתב המג"א בס"י צ' ובס"י רל"ו, אך אם אשה אינה חייבת להתפלל בציבור אין מניעה שתתפלל שחרית בזמן שהציבור מתפלל מוסף.

וגם אם נניח שאשה חייבת להתפלל בציבור הרי אינה יכולה להתפלל בציבור כי היא נמצאת בעזרת נשים הנפרדת מהציבור, ואע"פ שנפסק בשו"ע (סי' נ"ה סי"ד) שמי שנמצא מאחורי בית הכנסת וביניהם חלון, ומראה להם פניו מצטרף לעשרה וכתב המשנ"ב שם שה"ה מי שנמצא

שאם אשה תאמר קריאת שמע וברכותיה אינה פוגעת כ"כ בכבוד התורה, כי עוסקת במצוה אחרת, אך אינה חייבת בכך, ואדרבה עדיף שתצטרף עם הציבור כולו לשמוע את קריאת התורה ולקרוא את שמע אחרי קריאת התורה. ואם בגמר תפילת מוסף לא עברו עדיין ארבע שעות היא תוכל לקרוא אז את קריאת שמע וברכותיה.

אך מאחר שק"ש אינה חובה עליה אלא מדין קבלת עול מלכות שמיים, וכאמור אין למצוה זו זמן מוגדר, וברכות ק"ש הן רשות לנשים וגם קריאת התורה היא רשות לנשים כאמור, השאלה היא איזו רשות עדיפה ק"ש וברכותיה או קריאת התורה?
ונלענ"ד שקריאת התורה עדיפה, משום שהיא מצוה ציבורית ומן הראוי לא לפרוש מן הציבור, ויש בכך משום כבוד התורה. ואע"פ

סימן כז

גוי ששבת

לו לעשות מלאכת אוכל נפש, הרי לא רק מותר, אלא מצווה הוא?! וצ"ל דמותר מדין גר תושב שקיבל על עצמו לא לעבוד עבודה זרה, ולשמור שבת אינו חייב כדת משה וישראל, אלא כעין יו"ט, שהרי מכח זה הוא חייב בשביתה, אך מדין גוי ששבת אה"נ שמצווה.

ואפשר היה ליישב את רש"י על פי הרמב"ם בהל' מלכים פרק י' הל' ט', שגוי ששבת חייב מיתה הוא רק בגדר חידוש דת שעושה מועד לעצמו, אך אם מקיים מצוה מכל מצוות התורה כדי לקבל שכר, דהיינו לא בגדר חידוש דת לעצמו, אלא מאמץ לעצמו מצוות מן התורה כדי להתעלות בהן ולקבל שכר, מותר, וא"כ גם שבת מותר לו לשבות בכה"ג. (עיין אנציקלופדיה תלמודית ערך בן נח הערה מס' 365 שהבינו כן בדעת הרדב"ז כמש"כ, ועיין "מרגליות היס" סנהדרין נ"ח ע"ב).

אולם מרש"י סנהדרין נ"ח ע"ב מוכח להדיא שאפילו כששבת בתור מנוחה גרידא, אסור. ובערוך נזר ליבמות כתב שרש"י פירש כן לדעת התנאים האוסרים בכריתות (ט' א') ומתירים רק אוכל נפש כיו"ט, או כחוקה"מ. וקשה וכי לכל התנאים הנ"ל לית להו גוי ששבת

שאלה*

גויה, העומדת להתגייר ובינתיים נמצאת בקיבוץ דתי, ושואלת, אם מותר לה לשמור שבת כיהודיה גמורה, כי אינה יכולה לחלל שבת במקום בו כולם שומרים שבת, ובודאי יש בכך פגם חינוכי, ובר מן דין היא רוצה לנהוג כיהודיה. מה דינה?

תשובה

גוי ששבת חייב מיתה (סנהדרין דף נ"ח ע"ב), ובכל זאת מצינו כמה חריגות להלכה זו. ערש"י יבמות מ"ח ע"ב "וינפש בן אמתך והגר". גר זה "גר תושב שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבלות, והזהירו הכתוב על השבת דמחלל את השבת כעכו"ם". ובתוס' הק' עליו דהא גוי ששבת חייב מיתה?

וראיתי ב"תורה שלמה" (כך י"ד, פרשת בשלה, במילואים סי' כ') שמתרץ עפ"י הגמ' בכריתות ט' ע"א שגר תושב מותר לו לעשות מלאכת אוכל נפש כישאל ביו"ט, אך שאר מלאכות יסבור רש"י שאסור לו לעשות, וממילא גם אינו בדין גוי ששבת, שהרי מלאכת אוכל נפש עושה. אלא שק' אמאי נקטה הגמ' גר תושב מותר